

פתח דבר

אבי הכלה עבר עם הרב מסדר הקידושין על רשימת המתכבדים בברכות תחת החופה: הרב הראשי האשכנזי, הראשון לציון - הרב הראשי הספרדי, ראש ישיבה פלונית, שר מטעם המפלגה הדתית וכן הלאה.

"אף אחד לא מברך מצד החתן", תמה הרב. אבי הכלה נע במקומו באי־נוחות והלך לברר. הכלה - בת לאחת המשפחות המיוחסות בציונות הדתית; החתן - מצפון אמריקה, תלמיד לרבנות בהיברו יוניון קולג'.

אבי הכלה חזר ובפיו שָׁם: "פלוני אלמוני. הוא המורה של החתן. אבל באמת לא הכרחי..."

"חשוב מאוד שגם לחתן יהיה ייצוג בחופה", אמר הרב, והוסיף: "אם הוא המורה שלו ב־HUC אז הוא בוודאי רב או ד"ר או שניהם. אתה יכול לברר לי את התואר?"

אבי הכלה החוויר. "אולי נוותר בכל זאת?"

"זה חשוב מאוד!", התעקש הרב.

אבי הכלה הלך לברר וחזר חפוי ראש. "הרב. פלוני אלמוני", הפטיר בלחש, והוסיף: "באמת לא מוכרחים..."

זה אחר זה נקראו המכובדים לחופה, ובהם הרבנים הראשיים לישראל. מסדר הקידושין קרא לרב מהיברו יוניון קולג' בתוארו ובשמו, והוא עלה ובירך בהתרגשות עצומה.

לאחר החופה ניגש הרב הרפורמי אל הרב מסדר הקידושין.

"עשרים שנה הייתי רב קהילה בארצות הברית. מאז שעליתי ארצה לפני שנה וחצי שמעתי כמעט כל יום שאינני רב. אנו מחייבים את תלמידי הרבנות שלנו לבוא ללמוד שנה בירושלים, אבל ראה איך דוחים אותנו כאן. היום חווייתי תיקון."

דמעה זלגה על לחיו.

בבחרותי חינכו אותי להאמין ש"אין נכד של רפורמי". זו אמירה שקרית. יש המשכיות של דורות בקהילות הרפורמיות. למדתי שהיהדות הרפורמית, היהדות הקונסרווטיבית וזרמים יהודיים אחרים - על הקהילות, בתי המדרש והארגונים שלהם - נאבקים בדרכם על הישרדות העם היהודי ותורמים תרומה חשובה למאמץ זה.

מאבקם של עסקנים אורתודוקסים בהכרת המדינה ברפורמים מוטעה או צבוע או שניהם. הוא נוגד את היות ישראל מדינת הלאום היהודי ומדינה דמוקרטית החייבת לתת מקום לכל העדות, הקהילות והזרמים בתוכה. הוא מוטעה גם משום שהוא מייחס חשיבות ומשמעות מוגזמת להכרה הרשמית של המדינה ויוצר יחסי תלות שיש בהם כדי להזיק לדת. תורת ישראל וסמכות פוסקי ההלכה הן עצמאיות ואינן תלויות בהכרת המדינה. רוב הציבור החרדי וחלק לא מבוטל מהציבור הדתי-לאומי אינם מכירים בסמכותה של הרבנות הראשית - אף שהיא זוכה להכרת המדינה לצד הכנסיות הנוצריות, בתי הדין השרעיים, הדרוזיים והבהאיים.

יש שמתרעמים שהמדינה מכירה בכלל בתואר "רב רפורמי", מתוך הטעיית הציבור כאילו רבנים אורתודוקסים עוברים הכשרה מסודרת וממוסדת בדרך אל הסמיכה לרבנות. רבני ישראל לומדים תורה לשמה בשייכות. כשהם מחליטים ללמוד לרבנות ודיינות הם לומדים הלכה ונדרשים לעמוד בבחינות. רובם המוחלט של הרבנים בישראל לא עברו שום הכשרה מסודרת לתפקיד רב. זאת ועוד, עשרות אלפי חרדים ודתיים-לאומיים בארץ ובעולם מכונים "רבנים" בלי שהוסמכו כלל לרבנות. רבים מהם גם ממלאים תפקידים רשמיים או רשמיים למחצה כרבנים. מה לכם כי תלינו אפוא על הכרת המדינה ברבנים רפורמים שהוכשרו בלימודים במוסד הגבוה של תנועתם ומכהנים בקהילות רפורמיות?!

האם יש איזה חידוש או רעיון מודרני שהאורתודוקסיה, או לפחות חלקים רחבים ממנה, לא הצליחה להתמודד עמו? האם בעידן של גיוון אין-סופי של קהילות אורתודוקסיות מודרניות וחרדיות יש משמעות למאבקים אלה? או שמא תפקיד ההצהרות המתלהמות הוא לשרת את המאבק הפנימי בין הקבוצות האורתודוקסיות ותכליתן דה-לגיטימציה פנימית? מהו בכלל משקלן של תנועות וקהילות בעידן של הפרטה כמעט מוחלטת של חיי הדת (כשרויות פרטיות, בתי דין פרטיים, קהילות, חסידויות, ישיבות, בתי מדרש, סמינרים, מדרשות, מכוניות וכדומה)? האם בתקופה זו של גידול, ריבוי והתעצמות טרם הגיעה העת שהאורתודוקסיה תזנח ביטויים של חולשה שאפיינו אותה לפני ארבעים-חמישים שנה ותפסיק להגיב מתוך פחד לא מוצדק?

ישראל היא מדינת הלאום היהודי ומדינה דמוקרטית. מכך נובע שיש לאפשר לכל קהילה יהודית החיה בה לבטא את עצמה ולקיים את תרבותה ואת מנהגיה. ככל שקהילות וזרמים ירגישו שהם יכולים להתבטא, להתחדש וליצור כאן, ככל שהם ירגישו כאן בבית, כך ייטב!

אנו שמחים להגיש לקוראים את הגיליון הרביעי של זהויות: כתב עת לתרבות ולזהות יהודית. יצירתו של האמן **אבנר בר חמא**, "יוצר המאורות", נבחרה לעטיפת הגיליון שבידכם. התמונה, צילום מעובד במחשב ומודפס על אלוקובונד, הוצגה בתערוכת יחיד של האמן, "אורות מאופל", שהוצגה בגלריה האחרת בחולון בשנת 2012 (אוצר התערוכה: ד"ר מתי פישר).

המושג "מדינת לאום" עומד במוקד הדיונים המתנהלים בשנים האחרונות על מאפייניה של מדינת ישראל. לא מעטים תהו מדוע השימוש במושג זה בהקשר הישראלי פיגר כל כך אחר השימוש בו בשיח הלאומי והלאומי-דמוקרטי הרווח באירופה. במסה הפותחת את הגיליון מראה **זאב צחור** שהחלום הציוני והציונות כשיבה אל ההיסטוריה ביטאו שאיפות ומאווים שהרחיקו הרבה מעבר להקמת מדינה. צחור מסביר מה קרה לחלום וכיצד הוא נדחק ונמחק.

היחס האמביוולנטי אל המשורר הגרמני היהודי (המומר) היינריך היינה ואל יצירתו המגוונת שימש בעבור **נעמה רוקם** מקרה בוחן לעיון במתח בין המקומי למיובא בתרבות העברית המודרנית. רוקם מראה כיצד שימשו כתביו מדיום מרתק שבאמצעותו התמודדו סופרים, מתרגמים ומבקרים עם שדה הספרות העברית, המשתנה תדיר ובאופנים דרמטיים. ההתמודדות עם כתביו ועם דמותו של היינה אילצה את הכותבים והמתרגמים להתמודד עם שאלות כגון מה גבולות המסגרת הספרותית שבתוכה הם נעים, והאם היא מסגרת אוניברסלית או יהודית-ייחודית. סקירת הדיאלוג הזה עם היינה ועם כתביו מעלה שאלות רחבות הנוגעות להבנה העצמית של הספרות העברית ולהיסטוריוגרפיה שלה. כתביו של היינה היו במאה העשרים - ומוסיפים להיות גם במאה העשרים ואחת - כר פורה לשאלות הנוגעות לזהות ולהבחנה (ולטשטוש ההבחנה) בין המשתייכים לחוגים הפנימיים של התרבות העברית לבין הנמצאים מחוץ להם.

מורי באומגרטן מתחקה על מסעו המפותל של פרימו לוי - סופר/מספר יהודי איטלקי, ניצול אושוויץ, כימאי, יליד טורינו - בין זהויות. באומגרטן מנתח את ניסיונותיו של לוי לפתח מחדש זהות עצמית בהתמודדות עם לשונות תרבות שונות זו מזו: הגרמנית והאיטלקית. בבירור הזהות פרימו לוי חוצה גבולות לשוניים הנוגעים להיסטוריה האישית והמשפחתית שלו ומנהל עמם משא ומתן תרבותי. את מאמציו לבירור נוקב של הזהות מתוך העמדת השפה הגרמנית במוקד הוא מכנה "לחשוב בגרמנית" - אמירה הממצה את כל היבטי זהותו של לוי שעה שהוא חוקר את החשיבות הנודעת מבחינתו לשפת המדכאים, שפת האדונים. המאמר מסייע להבנת תהליך גיבושה של הזהות ולהיותה תוצר של גורמים רבים, גלויים וסמויים.

הטענה שרווחה במחצית הראשונה של המאה הקודמת, שלפיה הרעיון המשיחי אינו עולה בקנה אחד עם המודרנה ושהוא ילך וייחלש עם התחזקות התנועה הלאומית והקמת מדינת הלאום, הוכחה כמופרכת. כמעט כל אחת מהקבוצות היהודיות, חילוניות כדתיות, תרמו להתפתחותם ולהתחדשותם של רעיונות משיחיים תוססים. חסידות חב"ד רשמה פרקים משמעותיים בהתחדשות זו. אלון דהן מנתח את הופעתו מחדש של המשיח ביהדות בכלל ובחב"ד בפרט. מאמרו הוא ניסיון חשוב להתמודד עם משימה מורכבת ביותר על רקע הגותו המשיחית-רדיקלית של האדמו"ר מלובביץ' והשקפתו שדורו הוא דור המעבר העתיד לחזות בהגשמת הגאולה השלמה. עם הסתלקותו ללא יורש נותר הרבי, לאחר מותו כבחייו, המנהיג הלא מעורער של חב"ד, ולדעת מרבית חסידיו הוא הוא המשיח. תפיסה זו מעוררת התנגדות וביקורת. דהן מתייחס לביקורת אגב

דיון משווה באמונה בהופעתו השנייה של המשיח בנצרות ובאסלאם, ומתמקד בניתוח יסודי של תפיסת המשיחיות בחב"ד בתקופה זו.

דוד שפרבר מציג ענף של האמנות הישראלית הבוחן מתוך מבט הומני ומעמיק את הקשרים בין היהדות לאסלאם ואת יחסי הדת והתרבות בין היהודים לערבים במרחב המקומי. שלוש האמניות שיצירותיהן נדונות במאמרו מבטאות את המורכבות ואת המתחים הכרוכים ביחסים אלה ומתמודדות עמם ללא התנצחויות. יצירות אלו מדגימות את האופן שבו הדיאלוג המתקיים בין מרחבים שונים זה מזה ואף עוינים זה את זה - עולם הדתות והתרבויות של תושבי האזור - משתקף באמנות הנוצרת כאן. מטבע הדברים, נושא זה גולש לדיון רחב יותר - לשיח הפוליטי ולשיח האחרות, המקבלים גם הם ביטוי מובהק בעשורים האחרונים. שלוש האמניות מצאו דרך לכלול את האחר בראיית עולמן היהודית המסורתית. הן אינן מטשטשות את ההבדלים בין שתי הדתות, אך הן מדגישות גם את ההיבטים המשותפים להן.

במדור סקירת הספרים תמצאו שתי סקירות: דרור בונדי כתב על ספרו של זלמן גרדובסקי בלב הגיהנום: יומנו של אסיר וממנהיגי מרד הזונדרקומנדו באושוויץ; ומיכאל הד כתב על ספרו של דוד סורוצקין אורתודוקסיה ומשטר המודרניות: הפקתה של המסורת היהודית באירופה בעת החדשה.

*

שלמי תודה לכל הכותבות והכותבים שתרמו ממיטב פירות מחקרם והגותם, ולכל העושים במלאכת העריכה וההפקה. אתם, קוראים יקרים, מוזמנים להמשיך את הדיון הנפתח כאן ולהגיב עליו בכתב ובעל פה. המערכת תשמח לפרסם תגובות ראויות בגליונות הבאים. אנו מקווים שתמצאו במחקרים ובמסות המתפרסמים בבמה זו מקורות ללימוד, להעשרה ולהשראה.

נפתלי רוטנברג

מכון ון ליר בירושלים